

Ния РАДЕВА

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
Велико Търново, България
niyaivanova@abv.bg

**„ГРЕШКИ“ ПРИ РЕЦЕПЦИЯТА НА РЕДКИ
СОБСТВЕНИ ИМЕНА****Niya RADEVA**

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo
Veliko Tarnovo, Bulgaria
niyaivanova@abv.bg

**„MISTAKES“ IN PERCEPTION OF RARE
PERSONAL NAMES**

The article examines the perception of rare and unfamiliar anthroponyms. At first, the speaker „remembers“ them as other, ordinary names, similar in semantics and word formation. When such relation is impossible, he/she seeks phonetic similarity.

Keywords: anthroponymy, rare personal names, speaking practice, word formation, semantics.

Антропонимите са специфична част от лексикалния фонд и по свой начин се вписват в неговите системи. За разлика от другите лексеми, те не са свързани с понятие, а дават индивидуализирано название на обекта и при тях би следвало да е водещо не типовото, а уникалното, специфичното (Георгиев 1993: 102–103; Бояджиев 2002: 71–72). Наименувателната практика обаче показва, че редки, физиономични имена се срещат в единични случаи, а немалко високочестотни запазват популярност с векове.

Нискочестотните имена са необичайни за обществото. Когато ги чуят за първи път, хората проявяват учудване, молят да бъдат повторени, или по-лошо – отсичат „Ти се майтапиш!“, „Няма такова име!“. Тъй като при комуникация им се налага да ги ползват, докато свикнат с тях, ги заместват с подобни познати, които не са редки за съвременните носители. Т.е. от решаващо значение се явява участието на подобни антропоними в подсистемите на лексикалния фонд като цялостна устойчива система, за сметка на собствените им значения – лексикално, а също граматично и словообразователно.

В началото реципиентите инстинктивно правят асоциации, свързани с мотивиращата дума; със словообразователния формант; със звуковия облик на странното име, като по този начин го включват към утвърдени или поне известни им антропоними.

Статията проследява първоначалната рецепция на 8 лични имена, от които 6 редки (*Горица, Марица, Иглика, Любляна, Илектра; Исаева*), 1 уникално (*Мавзолейка*) и 1, липсващо в наименователната ни практика (*Накако*). В изследването обозначенията **редки имена, нискочестотни имена** не се използват строго терминологично. От ексцерпираните 8 единици, представени в Приложение, 6 са регистрирани в Речника на Н. Ковачев (Ковачев 1995) между 12 и 1689 пъти. Те са нискочестотни не толкова като антропоними, а като рядко срещани в ежедневно общуване сред широки кръг от хора, където будят недоумение и предизвикват грешки. Освен това статистиката показва, че не са еднакво популярни в страната – някои не са редки и необичайни за определени региони, докато за други се оказват точно такива. Затова анализът и коментарът се основават на реални ситуации, отразяващи реакции при първоначален досег с изброените 8 имена.

Наблюдаваните антропоними се разпределят в 3 групи в зависимост от споменатите по-горе асоциации.

Когато личното име представлява еквивалент на лексема, водещ за събеседника се оказва някакъв признак (условно казано) на предмета, който често е свързан с различно, но подобно понятие. Така по асоциация се търси помощ от друг член на лексикосемантичното поле. Името *Горица*, споменато веднъж, е запомнено като *Градинка*, във втори случай – като *Ливадка*, а в трети – като *Моравка*. Общият признак е 'малка площ с предимно зелена растителност'. В контекста на ситуацията *Градинка, Ливадка* и *Моравка* са в синонимни отношения със същинското име *Горица*. Дори когато името вече не е непознато за събеседника, у него понякога остава представата за необичайност. Към *Горица* се обръщат, освен с умалителните *Гори* и *Горичка*, с *Фори*, съкратено от едната английска дума за гора. Когато трябва да се придаде отрицателна конотация, на *Горица* ѝ казват *Джунгла*. При всички представени варианти се наблюдават разнообразни синонимни отношения.

Подобен пример, вероятно по-типичен и представен само с една двойка имена, е *Иглика*, която при запознаване е запомнена като *Незабравка*. Тук общият признак е 'дребно градинско цвете'. Семантичната връзка е по-близка отколкото при „вариантите” на *Горица*, защото съответстващите лексеми назовават все цветя, а от друга страна, *Незабравка* също е във фонда, установен от наименователната ни практика, за разлика от *Градинка* и *Ливадка*. Двете цветни имена си приличат включително и по липсата на „удобни” умалителни, вероятна причина за сравнително невисоката им честотност. В този смисъл грешката *Иглика/Незабравка* (въпреки различния брой срички) е по-логична от *Горица/Градинка/Ливадка/Моравка*.

Понякога неправилно разбраното име е резултат на асоциативна връзка, почиваща на установени културни пластове в човешкото съзнание, съотнесени към маркирани национално и исторически реалии, към произведения на изкуството. В друг случай на току-що представилата се екскурзоводка *Илектра* пътниците в автобуса ѝ казват *Антигона*. Логиката на тази замяна трябва да се търси в установената представа у българите, че двете са гръцки имена и не са характерни за наименувателната ни практика. И тъй като *Антигона* е героиня на едноименната трагедия на Софокъл, задължителна в учебната училищна програма, точно *Антигона* за нас се явява познатото. С други думи, *Илектра* се свежда до *Антигона*, но при подобна комуникативна ситуация едва ли никой ще сбърка *Антигона* с *Илектра*, въпреки еднаквата им според статистиката популярност у нас.

Втори пример в тази насока е неволната замяна на уникалното *Мавзолейка* с вероятно несъществуващото *Акрополка*. Колежка чува в Русенския университет историята на жена, кръстена *Мавзолейка*. (За да успее да износи и роди дете, на една майка било препоръчано да го нарече с несъществуващо име, което никой досега не е носил. Скорошно посещение на Георги-Димитровия мавзолей определя нейния избор. За майката и за детето *Мавзолейка* всичко протича благоприятно.) Впечатлена от историята, при повторна среща със същата събеседничка колежката възкликва: „Цял ден мисля за тая твоя *Акрополка* ли, каква там точно беше!“ Като общ семантичен признак в конкретната ситуация се явява ’внушителна градска постройка с важно историческо значение’, тъй като номинативните значения на мавзолей и акропол са различни.

Явлението се наблюдава и при фамилните имена. Цветелина *Исаева* рискува да бъде отбелязана в списък с фамилия *Моисеева* или *Макавеева*. Обяснението се крие във факта, че и трите имена са библейски от Стария завет и най-известното от тях е *Моисей* (независимо от данните в честотния речник). Затова събеседникът първо се насочва към *Моисеева*, но веднага се самокоригира с *Макавеева*, тъй като се сеща, че фамилията е на име, което е по-непопулярно от *Моисей* сред българите.

Малко по-различен в лексикално отношение е примерът с четиригодишната *Марица*, която протестира и е обидена на госпожата в детската градина, защото ѝ вика *Графиня*. Тук личи как, въпреки различното ударение, в съзнанието на съвременния възрастен човек първо изплува наименованието на оперетата „Графиня Марица“ от унгарския композитор Имре Калман. Значение вероятно има и фактът, че *Марица* живее във В. Търново, където местният драматично-музикален театър е представял творбата десетки пъти. Иначе името се среща по-често в Югозападна България, където евентуално първо ще се свърже с реката, а после с класическото музикално произведение. Замяната *Марица/ Графиня* в този случай е метонимична.

Към втората група могат да се отнесат редките имена, които се асоциират на основата на установено в родната наименувателна практика словообразува-

не. Освен „своя“ връзка с лексикалното значение на думата, с нейната вътрешна форма или тематична отнесеност, събеседникът несъзнателно прибъгва и до познати словообразователни модели и форманти. По асоциация той вместо странното име „запомня“ вече добре известно, със същия суфикс, образувано по идентичен или подобен начин. Например *Горица* и *Марица* в началото „се свеждат“ от реципиента до *Деница*, *Зорница* или *Милица*. А името *Любляна* най-често „се чува“ като *Лиляна*, също като *Боряна*, *Румяна*, *Биляна*, а *Мавзолейка* става *Акрополка*.

По силата на частично фонетично сходство *Любляна* става *Лиляна*, даже и *Людмила*; *Марица* – *Милица*, а на умалителната форма *Гори* съответства *Фори*. Най-често то засяга началните и/ или крайните звукове на антропонимите. Тук, разбира се, могат да се включат и споменатите примери с еднакви суфикси.

Фонетичната близост обаче е решаваща при рецепцията на безспорно чуждите имена. При тях на практика не може да се направи реална асоциация, тъй като в съзнанието на събеседника няма предварително нищо, към което да „прибави“ и „приравни“ странното ново име. Тогава се „прибъгва“ до имитиращи името произволни звукови комбинации с еднакъв брой срички. Японската студентка *Накако*, беше наречена от мен погрешно *Накико*, а от хореографа *Какано*. (Докато научим името му, горкото момиче реагираше с готовност на всичките имена.) Отново обаче е потърсена връзка, единствената възможна в случая – на принципа на народната етимология. Когато научихме правилно името, един от танцьорите каза: „Не знам *на кака* ли е, или на бати, но добре играе момичето! Браво!“.

На практика се търси връзка на произволно за събеседника звукосъчетание, за което се знае, че е собствено име, със семантиката на утвърдена в родния му език лексема. Прибъгва се до мнима мотивация, до намиране на несвоя за съответното чуждо име вътрешна форма, която помага то да бъде запомнено.

Изследователите отбелязват явлението в по-широк план (Пехливанова 2010: 6). Реципиентът осъществява собствена мотивираност, когато не разбира нещо в речта или, когато може да сведе чужда нова за него дума до вече позната му. Р. Коларов изследва друг аспект на явлението конкретно при лични имена в художествени текстове. Той говори за „оживяване на вътрешната форма на собственото име, когато коренът му възвръща своята прозрачност посредством етимологическа фигура /.../, включваща взаимодействието на синонимни корени“ (Коларов 1976: 220). Според него „При собствените имена от чужд произход подобно прехвърляне чрез звукова метафора на конотативни признаци /.../ стимулира естествената склонност на съзнанието да търси опорни точки, да осмисли думата с нулево апелативно значение, поставяйки я в някакъв асоциативен семантичен ред“ (Коларов 1976: 221).

Представените и коментирани „грешки“ при рецепцията на редки или непознати лични имена водят до следните изводи.

– При функционирането на антропонимите като специфична част от лексикалната система на езика, решаващо се оказва подчиняването им на отделните лексикални подсистеми за сметка на индивидуалното им присъствие в личноименния лексикален фонд.

По-редките антропоними реализират синонимни и метонимични отношения в контекста на реалното житейско общуване. „Вариантите“ им са елементи в своеобразни лексико-семантични полета.

При първа среща с неочакваните или непознатите антропоними реципиентът прави асоциация с познати му лични имена и лексеми. Тя може да се гради на намирането или създаването на мотивация на основата на семантиката. Може да се основава и на традиционни словообразователни форманти. Понякога при категорично чужди имена се стига до фонетично сходство.

Рецепцията на сравнително редките лични имена илюстрира връзката и взаимодействието между лексикално, словообразователно и граматично значение на думата, както и стремежа непознатата форма (с характера на звукосъчетание за реципиента) да намери своя вътрешна форма и така да се сведе до утвърдена в речевата практика и в речниковия фонд лексема.

– По отношение на комуникацията в житейско-социален план следва да се обърне внимание на хората, носители на нискочестотни имена, че грешките, които околните правят при запознаване с тях, не са обидни. Те не са плод на невнимание, неуважение или пренебрежение и подигравка от страна на събеседника, а резултат на естествени лексикални процеси, протичащи в речевата практика и в езика, и имат своето научно обяснение.

Приложение

Данни за регистрираната честотност и преобладаващото разпространение по региони (най-широко и най-оскъдно) според Речника на Николай Ковачев

Антигона – 13; ЮЗ, СЗ

Горица – 768; ЮЗ, СИ

Графиня – 57; СЗ, ЮИ

Иглика – 1393; ЮЗ, ЮИ

И(Е)лектра – 5+7=12; ЮЗ, ЮИ; СЗ

Исай – 1689; СИ, СЗ

Любляна – 135; ЮЗ, СИ

Мавзолейка – липсва

Макавей – 274; СЗ, ЮИ

Марица – 791; ЮЗ, СЗ; СИ

Моисей – 122; ЮЗ, ЮИ

Моравка – 99; ЮЗ, СИ

Незабравка – 778; ЮЗ, ЮИ

ЛИТЕРАТУРА

Бояджиев 2002: Бояджиев, Т. *Българска лексикология*. София: Анубис.
Boyadzhiev 2002: Boyadzhiev, T. *Balgarska leksikologiya*. Sofia: Anubis. 71–72.

Георгиев 1993: Георгиев, С. *Българска семасиология*. В.Търново: Абагар.
Georgiev 1993: Georgiev, S. *Balgarska semasiologiya*. V.Tarnovo: Abagar. 02–103.

Ковачев 1995: Ковачев, Н. *Честотно-etimологичен речник на личните имена*. В.Търново: Пик. **Kovachev 1995:** Kovachev, N. *Chestotno-etimologichen rechnik na lichnite imena*. V.Tarnovo: Pik.

Коларов 1976: Коларов, Р. Звуковата метафора и семантиката на собственото име в художествената реч. // *Български език*, № 3, 219–223. **Kolarov 1976:** Kolarov, R. *Zvukovata metafora i semantikata na sobstvenoto ime v hudozhestvenata rech*. // *Balgarski ezik*, № 3, 219–223.

Пехливанова 2010: Пехливанова, П. Смисльът на нонсенса. // *Проглас*, № 1, 5–24. **Pehlivanova 2010:** Pehlivanova, P. *Smislat na nonsensa*. // *Proglas*, № 1, 5–24.